

Pozsony Ferenc

Magyarfenes

Egy falu az észak-erdélyi autópálya szomszédságában

Az új közlekedési folyosók kiépítése Erdélyben is gyökeres gazdasági, társadalmi és kulturális változásokat eredményezett. A 19. század második felében, amikor ebben a régióban is kibontakozott a vasútépítés, csakhamar felgyorsult az iparosodás és az urbanizáció.¹ A 21. század első évtizedében, az észak-erdélyi autópálya nyomvonal mentén újabb nagyszabású folyosó építése kezdődött, amelynek gazdasági, társadalmi és kulturális, valamint ökológiai hatásait csak évtizedek múlva tudjuk majd felmérni.

Az elmúlt években több olyan kutatási program is indult, amely az észak-erdélyi autópálya által érintett vidékek, térségek és falvak jelenlegi természeti környezetét, gazdasági és társadalmi szerkezetét, művelődési és turisztikai helyzetét dokumentálta. A Babes-Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékének tanárai és diákjai, más kolozsvári tudományos intézményekkel (például Erdély Néprajzi Múzeuma, Román Akadémia Folklor Intézete) együtt az új közlekedési folyosó által érintett, Gyalu és Torda között fekvő falvak társadalom- és gazdaságszerkezetének, hagyományos népi kultúrájának, kulturális örökségének feltárására vállalkoztak az elmúlt években.² Úgy véljük, hogy az autópálya lehetséges hatásait csak akkor tudjuk a következő évtizedekben felvázolni, ha most, amikor annak építése elkezdődött, rendszeresen dokumentáljuk a mai helyzetet. Tudatában vagyunk annak is, hogy mostani kutatásainkat, azonos szempontok figyelembevételével, a jövőben is meg kell ismételnünk.

A tanszékünk által kezdeményezett kisebb kutatócsoport az elmúlt két évben összegyűjtötte az érintett településekkel (Magyarlóna, Magyarfenes, Tordaszentlászló, Magyarléta) kapcsolatos eddigi szakirodalmi eredményeket, a megjelentett demográfiai és statisztikai adatsorokat, feldolgozta az egyházi levéltárakban található összeírások (például keresztelési, házasságkötési és elhalálzási anyakönyvek) és családkönyvek feljegyzéseit.

Ugyanakkor Magyarfenesen azt vizsgáltuk, hogy a szocialista korszak jelentősebb eseményei (például az 1962-es erőszakos kollektivizálás, iparosítás, urbanizáció) hogyan hatottak a faluban élő családok életére és társadalmi kapcsolataira. Másodsorban pedig azt dokumentáltuk, hogy a felsorolt makroesemények milyen migrációs folyamatokat indítottak Kolozsvár felé, majd az 1989-es

¹ Egyed 1981, 2004; Gidó 2006, 2008.

² Pozsony 2008.

rendszerváltás után a túlszűfolt nagyvárosból a viszonylag elzártabb, csendesebb, magyar többségű helység felé.

Harmadsorban pedig azt elemeztük, hogy a 20. század végén kibontakozó falusi turizmusnak milyen hatásai voltak a falu lakáskultúrájára, higiéniai rendjére és szabadidőhasználatára. Felmértük ugyanakkor azt is, hogy a meglátogatott falvak kulturális öröksége, természeti adottságai milyen szerepet játszhatnak a turizmus szerkezetében.

A meglátogatott falvak (Magyarlóna, Magyarfenes, Tordaszentlászló és Magyarléta) viszonylag közel, 15–20 kilométerre fekszenek Kolozsvártól, Erdély gazdasági, társadalmi, oktatási és kulturális centrumától. A néprajzi irodalom ezeket a helységeket Kalotaszeghez sorolja.³ Az a tény, hogy ezek a települések a kincses várost Nagyvárral összekötő nemzetközi útvonal szomszédságában található, folyamatosan biztosította külső gazdasági és társadalmi kapcsolataik hatékony működtetését. Azt is kiemljük, hogy éppen ezen a faluson halad át az az útvonal, amely Kolozsvárt és Gyalut a Jára völgyén át Aranyosszékkal, Tordával, Nagyenyeddel, Gyulafehérvárral és Torockóval köti össze. Az itt élő magyarok folyamatosan jó gazdasági kapcsolatokkal rendelkeztek a havasi fennsíkokon élő mócokkal, a kalotaszegi, a mezőségi és az aranyosszéki közösségekkel.⁴ A felsorolt tényezők azt is elősegítették, hogy az itt található falvak lakossága 1962 után sem fogyatkozott meg különösebben, nem öregedett el olyan nagy mértékben, mint az elzártabb településeken.⁵

1. táblázat

Magyarfenes népességszáma és etnikai szerkezete (fő), 1850–1992⁶

Év	Népességszám	Románok	Magyarok	Németek	Más
1850	778	11	758	1	8
1880	879	5	827		1+46
1890	1079	12	1063	3	1
1900	1112	9	1101	2	
1910	1271	2	1269		
1920	1340		1337		3
1930	1348	5	1343		
1941	1136	144	992		
1966	1121	11	1110		
1977	1254	17	1237		
1992	913	4	909		

³ Balogh – Fülemile 2004: 12.

⁴ Balogh – Fülemile 2004: 13–14.

⁵ Pozsony 2000: 740–741.

⁶ Varga 2001: 643.

A falu népessége 1850–1920 között látványosan, összesen 562 személlyel gyarapodott és a két világháború között, 1930-ban volt a legnépesebb. Az elvándorlás az 1962-es kollektivizálást követő évtizedekben ezt a falut is érintette. Míg az összlakosság száma 1966–1977 között összesen 133 személlyel növekedett, a Ceausescu-korszak végén már látványosabban, 341 személlyel fogyott.

A helybeli református egyház keresztelési és elhalálozási anyakönyvei is azt tükrözik, hogy az 1962-es kollektivizálás után a falu lakossága csendesesen apadni kezdett, majd a szocialista korszak végén, 1977–1982 között újabb, összesen 73 lélekkel csökkent. Ez a folyamat folytatódott 1982 után is, majd az 1989-es rendszerváltást követően állandósult, mert az összlakosság 1993 és 2006 között újabb 136 lélekkel csökkent. Ezt a demográfiai veszteséget elsősorban a fiatalok városba történő migrációja idézte elő, mivel az 1962-es kollektivizálás után ők már a közeli Kolozsváron tanultak, majd ott kaptak munkát, sokan a kincses városban alapítottak családot és ott is telepedtek le. A legfiatalabbak közvetlenül 1989 után már elsősorban Magyarországra vándoroltak, vendégmunkásként.

Mivel a faluba viszonylag kevés román települt be, a helységben csak szórányosan éltek ortodoxok és görög katolikusok. Míg a 19. század végén és a 20. század elején még több „unitus” román személy élt a helységben, azok a második világháború után, a görög katolikus egyház erőszakos felszámolása után már nem vállalhatták nyíltan korábbi felekezeti identitásukat. Ez történt a helybeli izraelitákkal is, akik szintén eltűntek, a II. világháború előestéjén Magyarfenes felekezeti és etnikai szerkezetéből. A református közösség az elmúlt százötven év alatt folyamatosan megőrizte helyi többségét, éppen ezért a római katolikusok és a reformátusok aránya a magyarságon belül nem változott gyökeresebben.⁷

Magyarfenes magyar lakossága még a 20. század második felében is kedvelte az endogám házasságokat. A falubeli reformátusok elsősorban a szomszédos tordaszentlászlói és magyarlétai, ritkábban a magyarlónai kálvinistákkal kötöttek házasságot. A helyben élő római katolikus kisebbség fiataljai szintén határozottan elzárkóztak a felekezeti szempontból vegyes házasságoktól, inkább a harmadik faluban élő, szászfenesi fiatalokkal alakítottak ki párkapcsolatot.⁸ Habár az 1962-es kollektivizálás után fokozatosan feloldották felekezeti és lokális zártságukat, továbbra is viszonylag kevesen (2,07%) alapítottak etnikailag vegyes, román–magyar családot.

Mivel Magyarfenes lakossága 1977 és 1992 között jelentősen, 341 fővel apadt, az elmúlt évben rendre megvizsgáltuk a faluban élő családok szerkezetét is. Arra kerestük a választ, hogy az 1989-et követő években a Magyarországra irányuló migráció nyomán keletkezett demográfiai űrt kik és hogyan pótolták. Kérdéseink megválaszolására összeállítottunk egy olyan családlapot, amelyet minden lakott házban kitöltöttünk.⁹

⁷ Varga 2001: 743.

⁸ Balogh – Fülemlile 2004: 39.

⁹ A kérdőíveket Boldizsár Zsuzsa, Farkas Beáta, Lázár Tamás Imre, Nagy Ágota és Szűcs György, a Babes-Bolyai Tudományegyetem magyar néprajz szakos hallgatói töltötték ki.

A faluban 2008 nyarán összesen 440 házszámot találtunk. A telkek 70%-a (317) lakott volt, 88 házban (20%) azonban már senki sem élt, 16 olyan városi család tulajdonában van, akik csak hétvégén vagy nyáron használják azt, 19 belterületi telek pedig még nincs beépítve.

A magyarfenesi „öslakosok” jelentős többsége (86,41%) régebben református, kisebb része (14,11%) pedig római katolikus volt, ugyanakkor már három neoprotesztáns és egy ortodox család is élt a faluban.

A helységbe – elsősorban a közeli Kolozsvárról – összesen 44 család költözött be az 1990-es évek végétől kezdődően. A „jövevények” most a helyben élő családok 13,30%-át alkotják. A betelepedett családok közül 31 református, 6 római katolikus, 7 pedig az ortodox közösséghez tartozik. A beköltözöttek tehát fokozatosan tovább árnyalták a helység korábbi felekezeti, etnikai és társadalmi szerkezetét.

A magyarfenesi famíliák többsége egészen a 20. század közepéig elsősorban földművelésből és állattenyésztésből élt. Az erőszakos kollektivizálás azonban kimozdította nemcsak a fiatalabbakat, hanem a középnemzedékhez tartozókat is, akik naponta városi munkahelyek felé kezdtek ingázni. Az utóbbi fél évszázad migrációs gyakorlata azt eredményezte, hogy a falu lakossága csendesen előregedett, s még az 1989-es rendszerváltást követő reprivatizáció után sem tért vissza a földműveléshez.

A Magyarfenesen élő férjek közel fele (49,33%) napjainkban nyugdíjas, 24%-a munkás, 12,88%-a kézműves, 8%-a vállalkozó, 3,55%-a értelmiségi és már csak 2,22%-a földműves.

A faluban élő feleségek 19,38%-a háztartásban dolgozik, ugyanakkor több mint fele (51,55%) nyugdíjas, 13,84%-a munkás, 6,22%-a szolgáltatásban dolgozik, 2,42%-a értelmiségi, 1,39%-a kézműves, 1,03% földműves, 4,15%-a pedig egyéb megélhetési forrást talált.

2. táblázat

A magyarfenesi családok szerkezete, 2008

	Családok típusa	Aránya (%)
1.	Férj + feleség	33,25
2.	Férj + feleség + kiskorú gyermek	23,75
3.	Férj + feleség + házas gyermekek + kiskorú gyermekeik	9,20
4.	Özvegy férfi	4,15
5.	Özvegy férfi + gyermekei	2,25
6.	Özvegyasszony	17,20
7.	Özvegyasszony + gyermekei	10,20

Magyarfenesen 2008-ban megvizsgáltuk a helyben élő családok szerkezetét (2. táblázat) és azt tapasztaltuk, hogy a fiatal, húzóképes famíliák a helybeli családoknak már egynegyedét sem érik el. A falu népessége az utóbbi évtizedekben csendesen előregedett, s a helyben lakó családfők és feleségek fele már nyugdíjas. Magyarfenesen ugyanakkor viszonylag sok hiányos szerkezetű famíliát is

találtunk, azokat elsősorban megözvegyült, idős, nyugdíjas személyek alkotják, közülük többen (12,45%) házas gyermekeikkel élnek együtt.

Kutatásaink során azt is tapasztalhattuk, hogy Magyarfenes etnikai, felekezeti és társadalmi szerkezete 1989 után fokozatosan megváltozott, amikor elsősorban kolozsvári magyar értelmiségiek és vállalkozók kezdtek letelepedni ebben a csendesnek tűnő, jelentős turisztikai potenciállal, valamint magyar kulturális hagyományokkal rendelkező faluban. Harmadsorban azt tapasztalhattuk, hogy a faluba irányuló beköltözés az utóbbi években hirtelen leállt, mivel az észak-erdélyi autópálya miatt a helység közvetlen környéke zajos, poros építőteleppé változott. Ez a tény hirtelen, ideiglenesen lefékezte a korábban ígéretesen kibontakozó helyi falusi turizmust is.

* * *

A következő években terepkutatásainkat tovább folytatjuk a Gyalu és Torda között épülő autópálya mentén. Folyamatosan összegyűjtjük a folyosóval kapcsolatos sajtóanyagot, amelynek segítségével árnyaltan kirajzolódik, hogy a bukaresti és az erdélyi politikusok narratívumaiban hogyan reprezentálódik ez a projekt, s a különböző hatalmi változások hogyan rendezik át az autópályával kapcsolatos szövegeket. Az utóbbi tíz év médiaanyagának elemzéséből annyi már tisztán látható, hogy az autópályához való viszonyulás voltaképpen a magyar–román kapcsolatok pontos tükré.

Másodsorban folyamatosan követni fogjuk a térség demográfiai szerkezetének alakulását, a gazdasági és a társadalmi élet változását, a kulturális örökség reprezentációját a turizmus szerkezetében, valamint lágyabb módszerekkel rendszeresen dokumentáljuk a helyben élők életmódjában, életmintáiban és stratégiáiban bekövetkező változásokat.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Balogh Balázs – Fülemile Ágnes 2004: *Társadalom, tájszerkezet, identitás Kalotaszegen. Fejezetek a regionális csoportképzés történeti folyamatairól*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Egyed Ákos 1981: A vasúthálózat kiépülése Erdélyben és hatása a gazdasági életre. A vasutak kultúrtörténetének egyes kérdései. In: Egyed Ákos: *Falu, város, civilizáció. Tanulmányok a jobbágyfelszabadítás és a kapitalizmus történetéből Erdélyben 1848–1914*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 148–167.
- Egyed Ákos 2004: *Régiók versengése a vasútért a 19. század közepén*. In: Egyed Ákos: *Erdély metamorfózisa a hosszú 19. században II*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 131–150.
- Gidó Csaba 2006: *Székelyföldi városok vasútforgalmi vonzáskörzete a XIX. század végén*. In: Hermann Gusztáv Mihály – Kolumbán Zsuzsánna – Róth András Alajos (szerk.) *Areopolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok VI*. Litera Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 113–133.
- Gidó Csaba 2008: *A maros-tordai helyi érdekű keskenyvágányú vasút*. In: Hermann Gusztáv Mihály – Kolumbán Zsuzsánna – Róth András Alajos (szerk.) *Areopolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok VI*. Székelyudvarhely, 133–154.
- Pozsony Ferenc 2000: Öregek Erdély változó társadalmában. In: T. Bereczki Ibolya – Cseri Miklós – Kósa László (szerk.): *Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón*. Szentendre, 737–744.
- Pozsony Ferenc 2008: *Cercetări etno-sociologice în satele afectate de autostrada Transilvania* (Társadalomnéprajzi kutatások az észak-erdélyi autópálya által érintett falvakban) In: Tötszegi Tekla – Goia, Ioan Augustin (coord.): *Sate contemporane din România: deschideri spre Europa. Aplicația zonală – județul Cluj*. (Jelenkori falvak Romániában: Kolozs megyei kutatás) Editura Mediamira, Cluj-Napoca, 22–31.
- Varga E. Árpád 2001: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája IV. Fehér, Beszterce-Nászód és Kolozs megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között*. Teleki László Alapítvány – Pro Print Könyvkiadó, Budapest–Csíkszereda.